

Dubbelboden i Sidsjö

Utvändig restaurering, 2014

Sidsjö 3:13, Bodsjö socken, Bräcke kommun, Jämtlands län

Henrik Ylikoski

RAPPORT – JAMTLI 2015:8
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2015

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket

Ärende nr MS2006/02204

Foto: Lasse Wagenius, Timmerdraget

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
INLEDNING	3
KARTA	5
KULTURHISTORISK VÄRDERING	5
ANTIKVARISKA RESONEMANG	6
BENÄMNING AV BYGGNADSDELAR	7
BYGGNADSBESKRIVNING OCH GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	8
UPPGIFTER OM KONSTRUKTION	8
SYLLRAM, STOLPAR, MUSHYLLOR	8
<i>Syllram</i>	9
<i>Stolpar</i>	9
<i>Mushylla</i>	10
STOMME	10
<i>B-vägg</i>	10
<i>D-vägg</i>	11
EFTER ÅTGÄRD	11
BILDER	12

Inledning

År 2007 upprättade Jämtlands läns museum, ett åtgärdsförslag för upprustning av dubbelboden i Sidsjö. Länsstyrelsen beslutade 2014-07-21 om bidrag till restaurering av dubbelboden i Sidsjö, Sidsjö 3:13 (Dnr 434-4427-2014). Enligt beslutet ska bidraget användas till ”lyftning av byggnaden, åtgärder på underrede, lagning av D1, montering av följare på B-vägg och panel på B-vägg i enlighet med offert och åtgärdsförslag i ansökan”. Arbetet utfördes under november 2014 av Lasse Wagenius och Thomas Lindbeck, Timmerdraget, Jamtli. Under vintern 2014-2015 uppkom en skada på en av de gamla mushyllorna. Denna skada åtgärdades av Lasse Wagenius i början av augusti 2015.

Dokumentation av utförda åtgärder har utförts av Lasse Wagenius, Timmerdraget, Jamtli. Rapporten har sammanställts av Henrik Ylikoski, Jamtli. Fotografier, ritningar och andra handlingar som rör upprustningen finns i läns-museets arkiv.

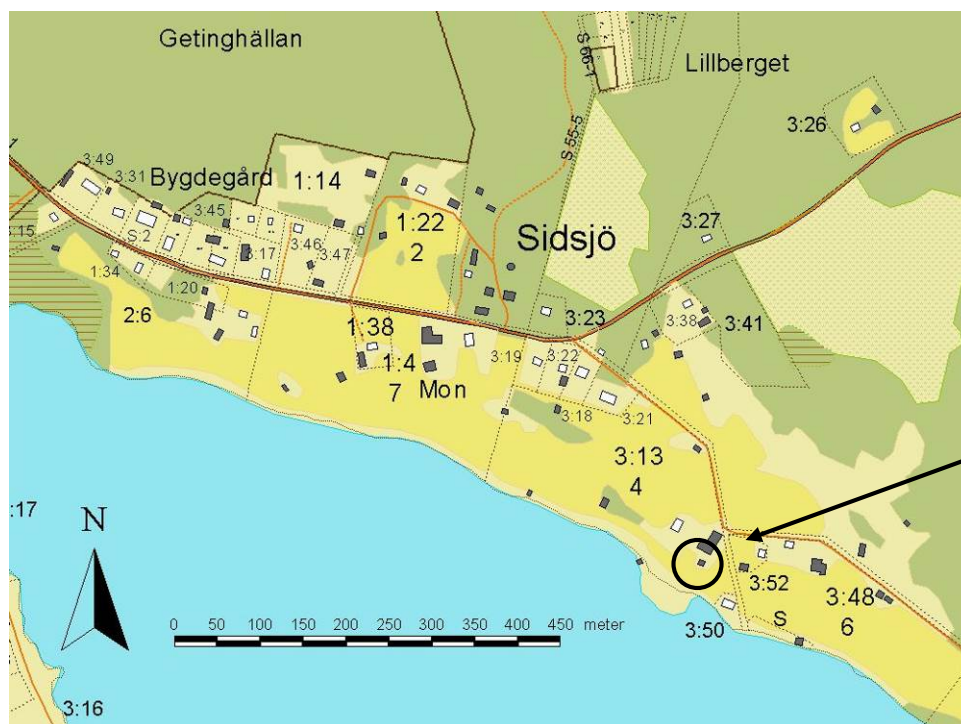
Östersund den 27 november 2015

Henrik Ylikoski
Antikvarie

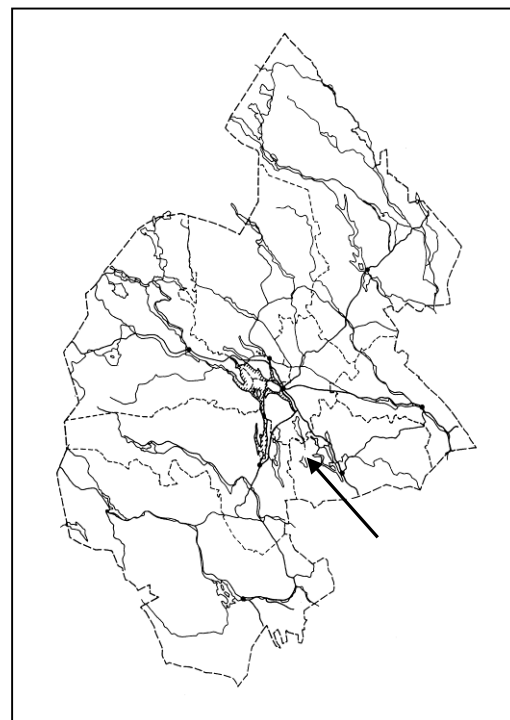
Fastighetsuppgifter m.m.

Objekt	Dubbelboden i Sidsjö
Dnr Jamtli	26/2014
Dnr LST	434-4427-2014
Fastighet	Sidsjö 3:13, Bodsjö socken, Bräcke kommun

Karta

Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/02204

Kulturhistorisk värdering

Dubbelboden i Sidsjö har daterats genom dendrokronologi till 1608, vilket innebär att den är en av länets äldsta daterade timmerbyggnader. Byggnaden, som i trakten kallas loftboden trots att den saknar loft, är timrad i rundtimmer och har två dörrar. Taknocken är förskjuten, vilket ger ett osymmetriskt takfall. Taket är täckt av pannplåt. Dubbelboden är belägen i en lätt sluttning nedanför ladugården på fastigheten Sidsjö 3:13. Den förklarades som byggnadsminne 1981-03-11. I beslutet motiveras byggnadsminnesförklaringen av byggnaden genom dess i stort sett bevarade exteriör och interiör från byggnadstiden samt att boden hör till de få ännu kvarvarande 1600-talsbyggnaderna i länet och därmed är att anse som synnerligen märklig. Byggnaden och dess historia finns närmare beskriven i rapporten ”Dubbelboden i Sidsjö – Byggnadsdokumentation” (Jamtli 2007:4).

Antikvariska resonemang

Avsikten med en kulturhistorisk byggnadsrestaurering är att enbart åtgärda tekniskt skadade delar. Det måste göras stor åtskillnad mellan förslitningsskador och tekniska skador. Förslitning är förändringar som berättar om byggnadens ålder och om hur byggnaden/byggnadsdelen har använts. Denna typ av förslitningsskador ingår därmed i det kulturhistoriska värdet och bidrar till upplevelsen och förståelsen av gångna tiders vardagsliv. En teknisk skada är en skada som nu eller i en omedelbar framtid äventyrar byggnadens fortlevnad.

ICOMOS har tagit fram ett dokument med ett antal punkter att ta hänsyn till vid restaurering av träbyggnader - Principles for the preservation of historic timber structures (1999). Det kan vara intressant att sätta dessa principer i relation till restaureringen av byggnadsminnet dubbelboden i Sidsjö.

Under punkt 6 i dokumentet sägs att: “The minimum intervention in the fabric of a historic timber structure is an ideal”. Man fortsätter under punkt 7 med: “as much as possible of the existing material should be retained”. I åtgärdsförslaget från 2007 presenteras olika åtgärdsalternativ beroende på ambitionsnivå vid restaureringen. Alternativ 1 föreslår åtgärder efter standpunkten ”minsta möjliga åtgärd”, d.v.s. att endast de skador som äventyrar byggnadens fortlevnad åtgärdas. Åtgärdsalternativ 2 förordar åtgärder med ambitionen att återställa förändringar åstadkomna under senare år samt att förebygga ytterligare skadeuppkomst. Vad som genomförts pendlar mellan dessa båda nivåer. I syllramen uppfattades A, B och D vara från samma tid. På dessa fanns spår efter bearbetning med motorsåg, det vill säga sent tillkomna. C-syllen uppfattades som äldre, eventuellt ursprunglig. 2014 byttes

alla fyra stockar i syllramen. Vad gäller stolpen i AB-hörn, så har man behållit den stöttande plankbiten vid byte av stolpen. D1 hade stora rötskador. Tanken från början var att stocken skulle ilagas med nytt virke. Den skadade stocken har i samband med arbetena 2014 behållits som den var, istället för att göra en ilagning, detta då man gjort bedömningen att en ilagning skulle försvaga stocken mer än om man lät bli.

Som punkt 8 sägs att: "Removed members and other components of the historic structure should be catalogued, and characteristic samples kept in permanent storage as part of the documentation." Syll C, som eventuellt kan vara ursprunglig, sparades i samband med arbetena 2014 och lades under byggnaden.

Punkt 9 handlar om material och kvalitet. "New members or parts of members should be made of the same species of wood with the same, or, if appropriate, with better, grading as in the members being replaced." Detta är något som man idag försöker att leva upp till, så gott det går. Vad gäller ersättningsmaterial till dubbelboden hämtades det till stor del lokalt. En av syllstockarna kommer från Sidsjö, de övriga tre från Strömsund. Stolpar och panel hämtades från Ola Nilssons såg i Handsjön, mindre än sex mil bort.

Punkt 11 behandlar märkning av nya delar. "New members or parts of members should be discretely marked, by carving, by marks burnt into the wood or by other methods, so that they can be identified later." Vad gäller dubbelboden har ingen märkning av nya delar gjorts. Då arbetena utförts nyligen och dåboden i övrigt är rödfärgad, är det idag tydligt vad som bytts ut. Efter rödfärgning och allteftersom träet åldras kommer det dock bli allt svårare att urskilja vilka delar som bytts.

Benämning av byggnadsdelar

I följande beskrivning utgår märkningen från vägg A som är vägg med huvudingång. Därefter märks väggarna medsols med B, C och D. Mellanväggar märks E o s v. Syllstockarna får nummer 1 och på övriga stockar fortsätter numreringen uppåt. Tredje stocken nedifrån på ingångsväggen får alltså beteckningen A3. Bjälklag numreras med början från bjälke närmast B-vägg vid bjälklag lagt i AC-riktning, vid bjälklag lagda i BD-riktning numreras bjälkar med utgångspunkt i bjälke närmast A-vägg. Enskilda byggnadsdelar som dörrgåtar mm, märks utifrån ovanstående, d.v.s. till vilken vägg delen tillhör och motsvarande märkning görs i väggen. Vid osäkerhet görs särskild anteckning/uppmätning.

Byggnadsbeskrivning och genomförda åtgärder

Uppgifter om konstruktion

Grund: Sex naturstenar placerade vid hörn och mitt på långvägg.

Antal stockar i långvägg: A-vägg: 10, C-vägg: 8 **i gavelvägg:** 14

Lägsta syllen i: gavelvägg (mushyllan i långvägg ej inräknad)

Timmer, knut/dim/behandling: Rundtimmer av tall, bearbetat med skave, stighöjd: $133-134/6 \approx 22,2$ cm, fasad dubbelhaksknut och rännknut.

Byggnadens längdmått: A-vägg: 3,89 m, B-vägg: 6,65 m, C-vägg: 3,97 m, D-vägg: 6,66 m.

Bottenbjälklag: Mushyllor utmed långvägg, golv av spräckta halvklovor.

Nuvarande takkonstruktion: Mittås och en sidoås mot C, fem rafter/takfall av virke med olika dimensioner och behandling, taktro i BD-riktning av mestadels gamla takbräder, hyvlat spån av tall. Ovanpå spåntaket ligger ett pannplåttak.

Tidigare takkonstruktion: Rektangulära spår, ej genomgående, efter urtag i väggband efter åtta rafter/takfall (fem urtag i del mot B och tre urtag i del mot D). Spår i mittås efter rafter, men inget spår i sidoås.

Övrigt: Byggnaden har tidigare utgjort överdelen på en tvåvåningsbyggnad samt varit försedd med en loftgång. Daterad till år 1608.

Syllram, stolpar, mushyllor

Tre av stockarna i syllramen byttes ut under den nuvarande ägarens fars tid. Endast syllstocken utmed C-vägg var innan åtgärderna 2014 gammal/original. Flera av syllstockar var skadade och ett flertal av stolparna hade tidigare åtgärdats och/eller förändrats.

Syllram

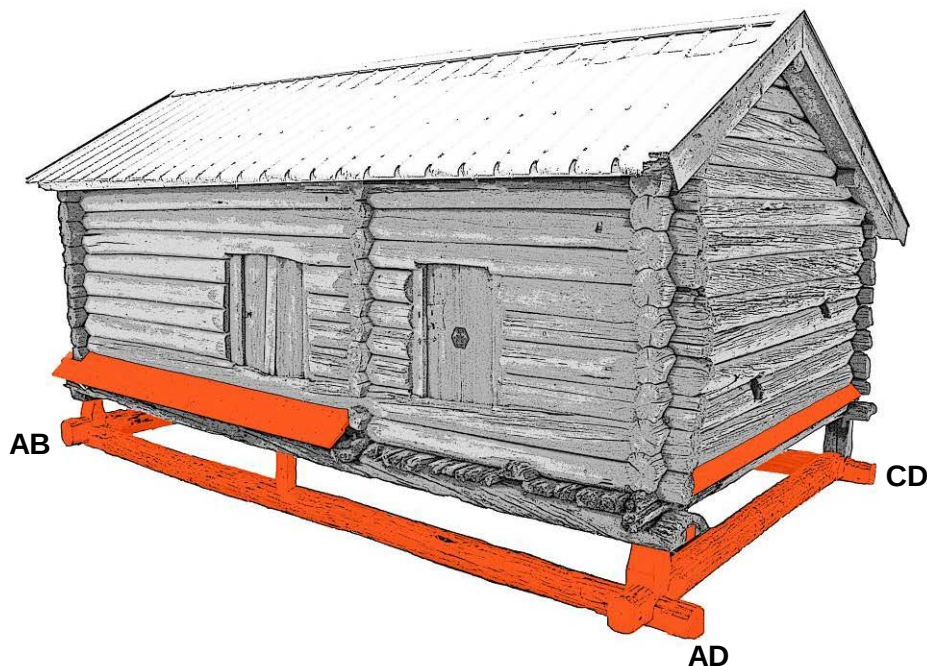
Syllstocken på B-väggen hade stora sprickor mitt på, vilket lett till rötskador. Syllstocken på C-väggen hade stora sprickor i överkant, ca 20 cm djupa, och var dessutom angripen av rödmyror. Stocken var rötskadad mot B, det var mest ytved kvar.

Åtgärd: Hela syllramen har bytts ut. Vid arbetena 2014 har man kopierat utseendet som underredet hade innan åtgärd. Det handlar, med undantag av stolparna, inte om någon rekonstruktion av ett tidigare utseende.

Stolpar

Stolpe vid AB-hörn var original, men var avkapad upptill och hade pallats med en liggande plankbit som stöd för knut och mushylla. Stolpe vid AD-hörn var utbytt och hade en enklare utformning än övriga hörnstolpar. Stolpen mitt på C-vägg vid E hade kompletterats med ytterligare två stolpar.

Åtgärd: Stolpe vid AB-hörn har ersatts. Den nya stolpen har utförts lika som tidigare, vilket innebär att den liggande plankbiten som pallade upp hörnet har återanvänts. Plankbiten har ett urtag för stolpen. En 10 mm tjock plåt med samma storlek som plankbiten har tillförts mellan plank och mushylla, för att stabilisera. Stolpe vid AD-hörn har ersatts. Den nya stolpen har inte utformats lika tidigare, utan har fått samma form som de övriga stolparna, det vill säga med två sidor avfasade uppåt. Den smalare stolpen mitt på A-väggen vid E har ersatts med en ny, lika tidigare. Stolpe vid BC-hörn och CD-hörn har återanvänts. Stolpe mitt på C-väggen vid E har bytts ut. De två stolpar som kompletterat denna har tagits bort.

Mushylla

Mushylla, golvklovnornas ändar och A1 hade utsatts för väta och hade kraftiga rötskador, främst i del mot B-vägg, men även vid AE-knut.

Ett hak hade sågats upp med motorsåg i mushyllans ände mot D för att få stolpen på plats.

Åtgärd: En snedställd täckbräda har spikats fast i A1 som skydd över golvklovnornas ändar. Det utsågade haket i mushyllans ände mot D har ilagats.

Stomme

B-vägg

B1 var rötad i knutskalle mot A. B2, B3 och B4 hade börjat falla ur knutkedjorna, på grund av att dragen i stockarna vittrat bort och att knutarna var dåliga. På väggen finns borrarade hålen och pluggar vilka tyder på att väggen tidigare har varit brädslagen.

Åtgärd:

Följare med genomgående bultar har monterats på fasaden utmed AB-knut och BC-knut. Följare monterades endast på utsidan. Dessa har fästs i de stockar som var i bäst skick. Den närmast AB-knut genom B2 och B6, medan den andra fästes genom B2 och B7. Timret i B-väggen var i dålig kondition. En borstning och dränering hade resulterat i att en stor del av materialet

i väggen skulle ha försvunnit. För att skydda väggen har den panelats in. Panelen är spikad på reglar för att hänga kvar.

D-vägg

D1 har rötffickor vid AD-knut och ca 2 m in på stocken. Det är endast ca 6-7 cm kärna som bär vid AD-knut. Stocken är starkare på insidan än utsidan.

D6 har en torrspricka.

D8 har en rötfficka på översidan, ca 2 m från AD-knut.

D9 har en rötfficka i överkant mitt på vägg, ca 1 m.

D10 har en rötfficka i överkant mitt på vägg, ca 0,5 m.

Åtgärd: Enligt åtgärdsförslaget från 2007 skulle D1 mot A-vägg ilagas. I samband med att arbetena utfördes, togs dock beslutet att inte göra en ilagning. Detta motiverades med att en ilagning skulle försvaga stocken mer än om man inte gjorde det. En täckbräda sattes som skydd över D1. I övrigt borstades och dränerades D-väggen.

Efter åtgärd

Under vintern 2014-2015 uppkom en skada på C-väggens mushylla. Den gamla mushyllan som var försvagad av vittring trycktes sönder vid det mellersta stödet på C-väggen. Den klarade inte av vikten från den överliggande timmerstommen. Behov av justeringar var även aktuellt på B-väggen där den nya panelen svällt. Skadorna åtgärdades av Lasse Wagenius i början av augusti 2015. Panelen på B-väggen har hyvlats ner. Stolpen mitt på C-väggen har kapats något och en 10 mm plåt (ca 25 x 25 cm) har lagts emellan stolpe och mushylla. Skulle det visa sig att det inte fungerar, krävs nya åtgärder. I första hand handlar det då om att komplettera med två stolpar till. I andra hand om att byta ut mushyllan. Att byta ut mushyllan vore synd då träet är friskt. Problemet ligger egentligen i att byggnaden är för stor och trycket vid stolpen alltför hårt.

Bilder

1 Dubbelboden före åtgärd.

2 Byggnaden lyftes upp

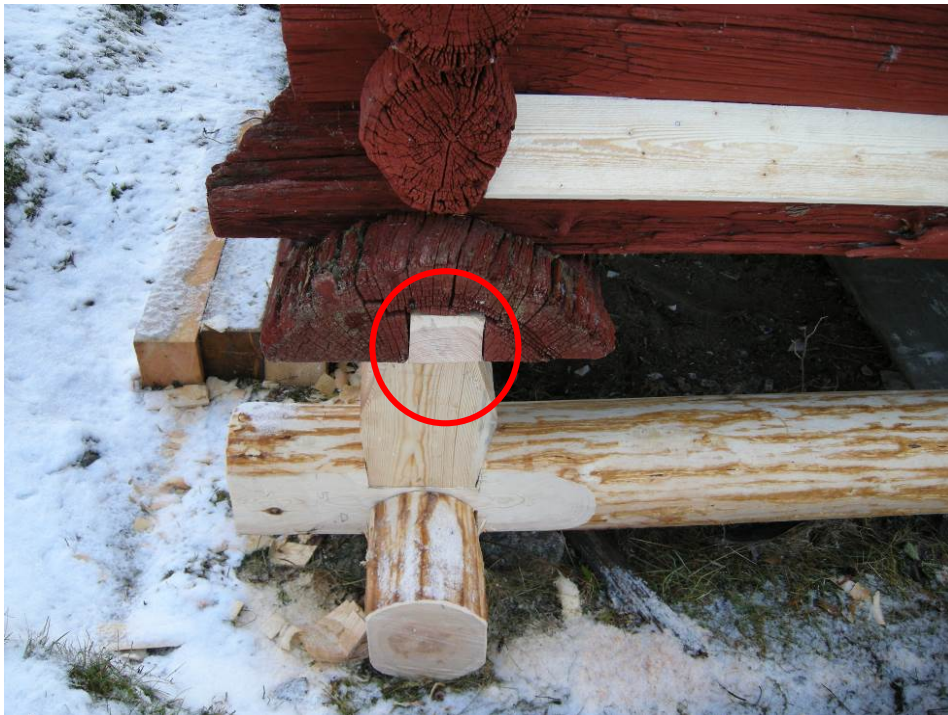
3 Ett nytt underrede tillverkades.

4 Det nya underredet monterades på plats.

5 I stället för att göra en ilagning på D1, sattes en täckbräda som skydd.

6 Det utsågade haket i mushyllans ände mot D har ilagats.

7 Två följare monterades på B-väggen.

8 B-väggen panelades.

9 En täckbräda monterades över mushyllan på A-väggen. Stolpe vid AB-hörn har ersatts. Den nya stolpen har utförts lika som tidigare, vilket innebär att den liggande plankbiten som pallade upp hörnet har återanvänts (se i den röda ringen).

10 Dubbelboden efter restaurering 2014.

11 Skada på mushylla på C-väggen som uppkommit efter åtgärd.

12 Mushyllan sedan den uppkomna skadan åtgärdats 2015. Lägg märke till plåten mellan stolpe och mushylla.

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2015

ISSN 1654-2045

- 2015:1 Byvallen – Kartering och datering av nyupptäckta fornlämningar
Anders Edvinsson
- 2015:2 Alanäs kyrka – Utvändig restaurering, 2009
Henrik Ylikoski
- 2015:3 Karolinerladan – Utvändig restaurering, 2011
Henrik Ylikoski
- 2015:4 Begravningsplatsen under bogårdsmuren – Teknisk rapport över arkeologisk undersökning i samband med restaurering av bogårdsmuren vid Frösö kyrka
Anna Engman
- 2015:5 Arkeologisk undersökning. Gåsågraven – en vikingatida brandgrav
Anna Engman
- 2015:6 Byggnadsminnet Strömsågen i Sidsjö – Restaurering av vattendriven ramsåg, 2008
- 2015:7 2014 års fornminnesinventering i Jämtlands län
Karl-Johan Olofsson
- 2015:8 Dubbelboden i Sidsjö – Utvändig restaurering, 2014
Henrik Ylikoski